

DISCURSOS

LLEGITS EN LA

"REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS"

DE BARCELONA

EN LA SOLEMNE RECEPCIÓ PÚBLICA DEL

ILTRE. SR. D. EDUART TODA

EL DÍA 21 DE DESEMBRE DE 1930

BARCELONA

IMP. «LA RENAIKENSÀ»—XUCLÀ, 13

1930

DISCURSOS

LLEGITS EN LA

“REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS”

DE BARCELONA

EN LA SOLEMNE RECEPCIÓ PÚBLICA DEL

ILTRE. SR. D. EDUART TODA

EL DÍA 21 DE DISEMBRE DE 1930

BARCELONA

IMP. «LA RENAIKENSÀ» — XUCLÀ, 13

1930

LA TRAGEDIA FINAL
DEL PRÍNCIP DE VIANA

SENYOR PRESIDENT:

I

Es trista ironía de la sort arribar a aquest sitial usant de marxapeu la mort d'un bon amich. Lo lloch de l'Academia que vostra bondat ha volgut senyalar-me, fou ocupat fins ahir per un excels membre de la casa, y segurament al vèurem avuy entrar en vostra companyia, fervos mon homenatge de respecte y agrahiment, y descapdellar el tema de mon discurs, fugireu un instant de la realitat present per a plorar un cop més al escriptor ilustre, al historiador acurat, al ateneista actiu, al metge savi que per tants anys seya aquí entre vosaltres y fa poch mesos volgué dexarnos al empendre aquell llarch viatge *a ponent*, inici pels egipcis d'altra nova y consoladora vida.

El Doctor Joseph María Roca fou un home complert, en la màxima significació d'esta paraula. Com metge, uní la execució pràctica de sa vasta sabiduría visitant malalts, al estudi de les teoríes y desenrotlló de la experiència en consultes y memories d'alt valor científich, escrites y publicades en nostra llengua, en la castellana y en la francesa, que tals camps de divulgació conreà'l plorat amich. Català de cor, nudrit en la vella escola que'ns formà en la segona meytat del segle XIXè, y per fatalitat dels anys va aclarintnos cada día, considerà sempre la parla de la terra com verb sant de nostra intel·ligencia. Historiador insigne dels temps pretèrits que vegeren ses majors grandeses, fou potser l'escorcollador més actiu y felís dels grans arxius conservats a Catalunya.

Sa bibliografia, fins ara resumida en les extenses notes dels periòdichs, donant notícia de sa mort a mitjans del any present, deurà ferse completa y acurada per aquells a qui hagen arribat los papers del doctor Roca, registrant no tan sols sos treballs impresos ja arreglerats en nostres biblioteques, sinó ademés sa obra inèdita, sos llibres llestos per a la estampa y'ls bàsichs elements reunits en ses llargues lectures de pergamins y manuscrits del temps de les dinasties aragoneses. Eix capital de tresors històrichs deurà ferse valer, quan no per altres rahons, per a apreciar la forsa de treball, la clara inteligencia y la sistematisació d'assumpes que sempre foren llum clara y guía segura en la vida de nostre malhaurat amich.

Y després de desitjarli fervorosament la pau, la etema pau dels benaventurats que passaren per la terra fent bé als homes y mirant a Deu, desenrotllaré breument el tema de mon treball d'avuy.

II

L'estudi a fons que he degut fer de les persones y coses pobletanes, ab motiu de la creació sobirana del patronat del monastir, qual càrrega porto, m'ha obligat a escorcollar tots y cada un dels cayres de sa historia en ma ansia de refer ab la més possible exactitut la vida del casal tan brutalment trencada pels fets sacrílechs del 1835. He volgut descobrir quants objectes poguessen trobarse soterrats en aquelles ruines venerables; sapiguer quins foren los destins de tants edificis derrumbats en torn de la part monumental del claustre y sos annexes; aclarir la vida íntima de les comunitats en sos quefers diaris y ses llyttes continues; més que tot en investigar ahont havien anat a parar los cossos momificats y'ls esquelets de tants reys, prínceps y senyors que lliuraren ses mortals despulles a la guarda dels panteons del gran cenobi.

Mes sorpreses han sigut freqüents y substancioses, majorment al referirse als enterraments de la Iglesia, y d'elles vos donaré la breu notícia exigida com introducció al subjecte principal de mon discurs.

Es ben popular la llegenda de la destrucció dels panteons

reyals de Poblet, es a dir, la obertura dels sis sepulcres gòtics, penjats a la Iglesia demunt los archs del creuer. S'ha dit y s'ha escrit que en los dies subsegüents al 25 de juliol de 1835 foren trencades aquelles tombes, estimbats los cadavers a les lloses de la capella reyal, plantades les momies de nostres vells monarques fent burlesca centinella ab escobres a les mans y gorres de quartel a la testa, fins una d'aquestes momies arrossegada pels carrers de població vehina al monastir. Los fets ocorreguts foren molt diferents.

Los pagesos y llenyataires que primer esventraren les portes de Poblet y's dedicaren a saquejarlo, tingueren instintiu respecte per les urnes funeraries axecades a la Iglesia, ls clausures y ls cementiris, y sols la set de tresors que comensà a devorarlos quan al any següent se divulgaren reals o supostes histories de riqueses amagades, feu que ben entrat l'any 1836 se decidissen alguns escorcolladors a obrir les sepultures reyal y a registrar son contingut. En unes tombes los cossos enterats feren mosa a la recerca; tal succehí ab la de Jaume'l Conquistador per ocupar un sarcòfach molt més estret y petit que'ls cinch restants, y ab les de Pere IV y Joan I per contenir prop d'una vintena de momies y esquelets; aquí les urnes foren buydades llensanse'ls cossos al centre de la Iglesia. Los altres tres sepulcres, si hé oberts y regirats, seguiren guardant en les trencades caxes de pedra a sos reyal cadàvers.

Llavors exercí sa acció cristiana un bon home de Deu nomenat Antoni Serret, rector de la Espluga de Francolí. Al sapiguer que algunes momies reyal rodaven per la Iglesia, obtingué del Comandant militar de la provincia permís per a salvarles, demanà auxili a un tinent d'alcalde y a quatre vehins de bona voluntat y recullides les mortals despulles en una borrasa de plegar olives, estesa en un carret de pagès, foren conduhides a la Espluga y tancades al recambró de la escala del chor en la vella Iglesia. Mossen Serret deixà a son lloch de Poblet les altres momies y esquelets que no havien sigut trets dels sepulcres.

Tal ocurría en 1837, y ningú més semblà ocuparse de les tombes reyal pobletanes fins quan tres anys més tart arribà a Madrid la noticia de sa violació. Al ser destruhit el monastir de Ripoll, també en 1835, les despulles que guardava d'alguns comtes de Barcelona foren portades a la capital del prin-

cipat y recullides al palau del arxiu de la corona d'Aragó. En 1840 se demanà permís al ministeri de La Governació per a depositar el cos de Ramon Berenguer III a la catedral barcelonina, y degueren llavors arribar remors a Madrid de lo ocorregut a Poblet, quan dit ministeri dirigí una orde al governador de Tarragona, llavors conegut per *Jefe político*, dihent «haventse rebut cartes de que'ls sepulcres dels reys d'Aragó foren profanats cinch anys abans, trencantse les urnes que guardaven ses cendres; y en conseqüència manant la Reyna gobernadora que se la informés ab tot detall del estat present del panteó de Poblet, procurantse que les noticies demanades fossen ben exactes y circumstanciades com ho mereixia la importancia d'aquell santuari y'l respecte degut a les cendres en ell guardades».

Era Governador de Tarragona un Sr. Joseph Betrán de Guzmán, foraster d'origen, ignorant de quant havia ocorregut a Poblet cinch anys enrera, qui no trovà en ses oficines cap informador de confiança ni diners per a habilitar un Delegat que anés a visitar personalment el monastir. Tal degué respondre a Madrid, perque al poch temps rebé altra orde ministerial, obrint un crèdit de mil rals de velló per a comissionar una persona «que passés a examinar Poblet y fes relació de com havia quedat el panteó dels reys d'Aragó, cuidant de nomenar subjecte intel·ligent, qui deuría ademés donar compte de com havia gastat aquells diners».

Fou escollit Joseph Criviller, ajudant del detall de les Obres del Port de Tarragona, persona de certa competència científica, provada en son llibre «Descripción topográfica de la provincia de Tarragona», imprès en 1839 per Miquel Puigrubí en aquella ciutat. No havèm trovat lo text de la informació de Criviller, però es evident que reconegué a la Espluga de Francolí les despulles reials allí portades pel rector Serret: trovà als panteons de Poblet les altres despulles en sos violats sepulcres, y feu reunir aquestes a les anteriors en la iglesia ahont se trobaven, salvantles axís de sa possible dispersió per les bandes cada jorn més nombroses dels buscadors de tresors al monastir (Apèndix núm. I).

Corria allavors per aquells encontorns un jove barceloní nomenat Pere Gil, portat per ses aficions artístiques y potser també enviat per son pare, comerciant a Barcelona, per a adquirir alguna de les propietats agrícoles dels monjos pobletans,

qual venda pública comensava a anunciar-se. Pere Gil s'apiadà davant l'espectacle de les momies y esquelets reyal's amuntegats al recambró fosch de la iglesia de la Espluga, y oferí posarlos en caxes y conduhirlos a Tarragona per son compte, si l'Autoritat li donava el permís corresponent. Fou aquest otorgat pel Governador civil Ciril Franquet en 1843, y Gil, quals mitjans particulars eren bastant reduhits, pogué pagar sis caxes de fusta sens ribotejar per a els cossos reyal's, sols exceptuant la momia de Jaume el Conquistador, fàcilment reconeguda per ses dimensions, que merexé els honors d'una caixa de noguera. Se portà al edifici del Govern civil el trist corteig de reys aragonesos, y uns mesos més tart eren transferits en dipòsit interí damunt les voltes de nostra Catedral primada, ahont descansàren en pau y oblit, fins que, en 1853, el prelat Ferran de Echanove volgué acabar aquesta situació poch decorosa, obtenint del Govern permís d'axecar al temple dues sumptuoses sepultures, una per al rey Jaume y altra per als demés cossos reyal's.

Al ferse pública aquesta concessió, se commogué València, reclamant per a sa Seu les despulles del rey que havia conquistat la ciutat y mort en son reyalme, sols obtenint condicionalment satisfacció de sos desitjos, si en lo terme de dos anys no s'efectuava l'enterrament solemne del monarca a Tarragona.

Les Autoritats civils y eclesiàstiques s'ocuparen ab la relativa activitat permesa als tarragonins, en portar a bon terme la construcció dels dos panteons. La Diputació, l'Ajuntament, el Cabildo Catedral, la Comissió de Monuments, tots uniren sos esforços, creant ademés una Junta d'obsequis y obrint una subscripció local. Pobres foren los resultats obtinguts, donchs ni la subscripció donà diners efectius, ni les comissions mostraren grans ni petites iniciatives, ni trovaren artista hàbil que s'encarregués de la obra. Y com el temps apremiava per al menys axecar el mausoleu del rey Jaume, la Diputació votà tres mil pessetes destinades a la traslació a Tarragona del monument que's creya existent a Poblet, encarregant aquesta operació al arqueòlech Hernández Sanahuja, de la Comissió de Monuments y Director del Musèu de Tarragona.

He fet les anteriors digressions un xich sortides del objecte principal de mon discurs, per a arribar al moment en que'l comissionat tarragoní arribà a Poblet en 1854. Trobà que

del rey Jaume sols existia la urna de pedra ahont feya sis segles fou tancat son cadàver y que com monument funerari hi havia'ls dos panteons dels Cardonas, erigits a mitjans del segle XVII sota'ls archs de les sepultures reyalas. Va parèixer a nostre arqueòlech que ab aquells alabastres tallats pels germans Grau de Manresa, se composaria'l sarcòfach imponent del gran rey aragonès y acordà desmontar el panteó del costat del Evangeli, rublert encara dels cadàvers ducals, quals caxes no havien sigut obertes ni violades. Entre elles hi havia la de Carles, Príncep de Viana, que ab bon acert el delegat tarragoní decidí carregar entre les pedres del monument.

D'aquesta operació sols m'arribà a mans lo compte del transport dels panteons donat pel Sanahuja, entre quals conceptes figura el següent:

Un cajón para los restos del Príncipe de Viana, 16 reales v.

Axís descobrí que'l cos del ilustre representant de les llibertats catalanes en la segona meytat del segle XV no s'havia perdut. Me faltà temps per a buscarlo, y aviat l'èxit coronà mon esfors: el cadàver momificat del milagrer Carles se troba avuy a Tarragona (Núm. II).

III

De la moguda historia del Príncep de Viana sols pendré la part relativa als dies de sa mort a Barcelona y a les ocurrències esdevingudes en anys subsegüents a sos restes mortals. Son sens dubte les pàgines més tristes d'aquell tràgich personatge.

Carles de Viana (1421-1461) havia vingut al mon per a ser un rey felís. Fill de Joan II d'Aragó y Blanca de Navarra, nasqué a Penyafigal, y als sis anys d'edat fou jurat a les Corts del país com rey de Navarra y duch de Nemours, càrrechs que devia exercir a la mort de la mare, occurrèguda en 1442. Gellós lo rey Joan de l'importància que anava a pendre'l fill en un reyalme estrany a Aragó, hi envià a sa darrera muller Joana

Enriquez per a compartir ab Carles la governació de Navarra. Aquesta fou mal rebuda: provocà la guerra civil, agreujada per les lluites entre Aragó y Castella; primer, la madrastra fou sitiada a Estella en 1452; seguiren la presó del fill feta pel pare, la exida de Carles a Italia, són retorn, ses rebeldies y sa final captivitat a Morella. Prenèm en aquest punt lo fil de l'història del Príncep de Viana, tingut pels catalans com penó de ses reivindicacions contra Joan II a qui detestaven de tot cor.

La lliberació efectiva de Carles s'efectuà a Tarragona. En la detallada narració feta pel canonge Blanch en son Arquebis-copologi de Tarragona, encara inèdit, se conta que després de la presó del Príncep al Castell de Morella, Joan II fou apretat per les peticions dels catalans demanant que's tornés la llibertat al de Viana y se li reconeguessin sos drets com primogènit de Catalunya, nomenantlo Governador general de nostre país. Sentint imminent la ruptura, Joan II feu sortir a son fill de la presó en companyia de la reyna Joana, sa madrastra. Baxaren a la costa y seguint los camins de vora mar, entraren los dos viatgers per Cambrils a Tarragona al vespre del diumenge 8 de mars de 1461.

En aquella ciutat, madrastra y Príncep se separaren: l'una s'ostatjà a casa del Ardiaca de la Seu; l'altre prengué posada ab lo noble Monpalau. Al matí del dimars, día 10 següent, sortí Viana de Tarragona mitja hora abans que donya Joana, y si bé tornaren a trobarse a Vilafranca, fou sols per a que ell seguís són camí vers Barcelona, mentres ella rebutjada per les autoritats comtals y ohint ayrada la prohibició feta per aquestes de seguir al fill de són reyal marit, se'n tornava cap a les terres de ponent. (Núm. III).

Carles fou jurat a Barcelona com primogènit d'Aragó y de Sicília, y lloctinent general irrevocable del Principat de Catalunya: tothom lo rebé ab el major entusiasme y la ciutat hi feu present d'una vaxella de plata de gran valor. A són torn procurà ferse popular prodigantse en festes y professons, però aviat l'abandonaren les forces físiques, caigué al llit ferit per greu malaltia y malgrat les atencions dels metges que sempre'l rodejaren y l'assistencia de quatre concellers municipals diputats al Palau ab especial encàrrech de vèllarlo y procurar fos atès en tot lo necessari, Carles morí a les tres del matí del 23 de setembre de 1461. El *Llibre de les solemnitats de Barce-*

lona, baix les dates de 22 de setembre, 5 d'octubre d'aquell any, ressenya les cerimònies y aparell del seu enterro a la Seu de la capital. També les *Apuntacions dels Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, corresponent al any 1461 descriuen aquestes solemnitats.

Abdós reculls de memòries barcelonines notaren altres fets de caràcter sobrenatural, ocorreguts a la mort de Carles de Viana. Dos dies després de són traspàs, el Príncep comensà a fer miracles: el 25 de setembre registra el *Dietari* de la Diputació que guarí una fadrina contreta y sanà una dòna paralítica. Al jorn següent il·luminà alguns cechs, guarí contrets y feu miracles en gran quantitat; el dia 27 redressà dos infants gaperuts, curà una dòna de cranch y féu parlar un mut. Tot ocorria quan encara el cadàver se trobava al cadafalch del Palau.

Los cos del Príncep fou portat a la Catedral el dia 5 d'octubre, enterrantlo junt a les escales de la cripta de Santa Eulàlia. Y foren tants los miracles allí fets, que'l Cabildo designà un Notari per a certificar los prodigis de que fos testimoni, pagà nou diners a un manyà per a una clau de la capella dels Innocents «per lo Notari qui pren los miracles del San Karles» y també costejà una llata per a penjar los ciris de les presentalles en sa tomba. La caixa de fusta de són enterrament degué tenir certa riquesa, donchs a la *Rúbrica* de Bruniquer trovèm que la ciutat de Barcelona ajudà són cost ab la quantitat de 50 marchs d'argent; però'ls Canonges volgueren honorar millor el cos del Príncep tancantlo en arca de plata, encomanada en 1472 al argenter Berenguer Palou.

Los prodigis obrats per Carles de Viana s'estengueren per tot Catalunya y la fama de sa santitat lo portà als altars de la Iglesia abans que la ciutat de Barcelona tractés d'obrir són procés de canonisació a Roma. En el *Dietari de la guerra a Cervera*, del 1462 al 1465, publicat a Barcelona en 1907 per nostre il·lustre President, senyor Carreras y Candi, se trova ab data de 8 de juny de 1462 una relació del lleydatà Agulló, enviat a Cervera per a millor aparellar la defensa contra Joan II, qui al donar compte de l'arribada del rey a Tàrraga, escrigué com segueix:

«Significantvos com vuy es entrat a les onze hores prop mitj jorn lo Senyor Rey en la vila de Tàrraga, ab certa gent dar-

mes a cavall e de mula e a la una hora après mig jorn sich ha seguit un gran miracle en una capella quey ha del Sant Charles, la qual es en la sglesia major de aquesta vila, Ço es que en presencia de ben dotze del exercit e altres de aquesta terra, haver feta oració al altar major, anaren fer oració a la dita çapella de San Charles, e feta oració digueren altes veus «Charles, Charles» e encontinent la imatge de Sant Charles alçà la espasa la qual té pintada devant, moventse tot lo retaule a manera que se acostàs a ells; e una image d'angel que es de fusta, li feu gran reverencia, e una altre image de la Verge Maria quens ha, a altra part del altar, visiblement veeren mourer, e un canalobre gran de ferre que pesà mig quintar, per semblant a una luminaria de grans brandons blanchs quey ha, tots se movian: e en açò los dits homens quey eren admiraren se e se espaordiren, e la hun caigué a terra que apeñas lo pogueren tornar, segons totes aquestes coses pus estesament son conegudes en certa informació que solemnement sen ha presa.»

A la fama d'aytals prodigis s'afegí per Catalunya la veu de que Carles de Viana havia mort emmetzinat; se suposà que la madrastra al sortir de Morella li feu donar un verí d'efecte lent, donchs en veritat, durant sa estada de set mesos a Barcelona, no gaudí un jorn de salut, y al morir, sols buidantli les entranyes, pogué ser embaumat. La persistencia de sos miracles mantenía la exaltació popular a són favor, y durant la guerra dels remenses feta per Catalunya contra Joan II, fou el Príncep Carles penó de les aspiracions y símbol del sentiment general contra'l avorrit monarca. Per a enfortir tal convicció, lo Concell de Barcelona no dexà de promoure a Roma la causa de la canonisació del benaventurat Príncep; en lo testament dels Concellers dels anys 1468 y 1471 dexaren memoria a sos successors de seguir la instància enviada a la Cort pontificia, ab copia dels miracles fins llavors coneguts.

Vingueren a casa nostra els mals temps de la victoria del rey Joan, a qui devía naturalment molestar el recort y l'aureola de Sant que nimbava la testa del seu fill; volgient destruir aquests efectes, cridà el rey a Barcelona al abat de Poblet, don Miquel Delgado, donantli ordre de retirar soptadament lo sant cadàver de la Catedral y portarlo a son monastir.

L'abat Delgado era bé d'home indicat per a aquestes fey-

nes cortesanes. Foraster d'origen, havent seguit com a almoynier a Alfons V a Nàpols, diplomàtic sense èxit, donchs després de descriure a Poblet les quantioses donacions que esperava del Magnànim, degué tornar a sa mort sense rebre'l més petit benefici per sa persona ni per la Casa, y abat lliurat al nepotisme, fent enriquir a germans y a parents a costes del Monastir, en les guerres catalanes fou partisant decidit del rey que no volíem y cobrà ab los favors reials les baxeses y'ls desmèrits imposats a sa conducta.

Miquel Delgado havia ja en anys anteriors executat una comissió semblant, quant en 1460 se feu càrrech a Barcelona dels cossos del rey Martí l'Humà y la reyna Violant, muller de Joan I, portantlos a Poblet ab lluit seguici de trenta monjos vinguts del Monastir per a acompanyar al corteig funerari ab sos cants y ses plegaries. Aquesta volta són treball fou més obscur: comensà per treure'l cadàver de sa caixa de plata, substituintla per altra de fusta, carregà'l difunt a bast d'animal y arribant a Poblet «se le hicieron las honras correspondientes a Príncipe primogénito de Aragón. Yace en tumba de madera cubierta de terciopelo negro». Així ho diu el Pare Finestres en la *Historia de Poblet*, vol. IV, lib. II.

Carles de Viana fou depositat a terra baix l'arch de pedra del costat del Evangeli, sota la tomba de Pere III, o sia al mig dels tres sarcòfachs reials. Quan en 1660 los duchs de Segorb y Cardona bastiren sos dos panteons sota'ls archs de la iglesia, la caixa del Príncep, fou tancada al mateix lloch ahont durant dos cents anys havia permanescut lliure, y allí romangué fins a ser retirada en 1854 pel senyor Hernández Sanahuja y conduhida a Tarragona.

Nostre Príncep seguí fent miracles a Poblet. Aquell cos sant havia ja perdut sa gran significació catalana y patriòtica, però semblava augmentar les extraordinàries virtuts curatives desperdades al contacte de ses reliquies. Tal poder durà molt temps, y's trobava en sa plenitut vers l'any 1542, quan lo convent obtingué llicència apostòlica per a treure de són còs incorrupte lo bras dret y montarlo en reliquia, depositada a la sagristia del Monastir esperant lo decret de canonisació, que no arribà may, per a véurela als altars.

En l'any abans citat, Poblet rebé la visita d'un curiós personatge de la cort romana: era el cardenal Miquel de Sylva,

portuguès de nació, qui al 3 setembre de 1542 se trobava al Monastir, sens dupte de pas per a Barcelona, donchs el *Dietari* senyala al 25 de setembre l'arribada a la ciutat d'un cardenal de Portugal, tramès per nostre Sant Pare a sa magestat sobre los negocis de la guerra.

La missió del cardenal era difícil. Carles V se trobava a Toledo preparantse per a passar a combatre els exèrcits francesos que amenassaven Italia, quan li fou anunciada la visita del llegat Sylva, enviat per Paulus III, de nom Alexandre Farnesio abants de ser Papa, per a demanarli una entrevista de delicat ordre polítich. Era arriscada la missió del cardenal, y al encararse ab l'emperador no fou escoltat. Aquest sortí aviat per a Italia y al arribar a Gènova trovà al fill del Papa, Pere Lluís Farnesio, y al net, cardenal del mateix nom, per a renovar l'encàrrech de combinar una entrevista de Paulus III y Carles V. Per, fi s'efectuà a Bujeto, entre Plasencia y Cremona, ohint l'emperador la proposició del Papa de comprarli a bon preu el ducat de Milan per a un de sos néts. La opinió del canceller Didach de Mendoza, consultat per Carles, desfeu lo tracte, jutjat després per l'historiador Sandoval, bisbe de Pamplona, ab les següents severes paraules:

«Mas a la verdad no era sino con codicia de comprar el estado de Milán para su nieto, obra por cierto pía para ganar el cielo comprando a Milán con la sangre de Cristo.»

Tornèm a Poblet, quan encara no n'havía sortit el cardenal Sylva. En 3 setembre de 1542 aquest llegat concedí vint dies d'indulgència als monjos per cada volta que menjassen d'abstinència de carn al refetor comú, segons era costum, además donà llicència per a separar del cos del Príncep de Viana un bras y guardarlo ab religiosa veneració a la sagristia del Monastir. (Núm. IV).

Aquesta reliquia fou muntada, dret lo bras y la mà oberta, sobre un peu de plata que la sostenia pels òssos del colze. La veneraven molts escrofulosos que plens de fe anaven a tocarli robes y draps per a aplicarlos a la part malalta, segurs de sa curació. Allà seguí custodiada en un dels armaris de la sagristia nova, fins al abandó del monastir en 1835, en que fou recollida pel llech Fra Antón Cirera y entregada a un seu nebot,

també llech, Fra Joseph Cirera, qui la donà a Barcelona al P. Joseph Riba, monjo y darrer prior de Poblet, Aquest, junt ab dos altres monjos nomenats Joseph Bassa y Pere Ferré, la lliurà en 1860 al Monastir de monges bernardcs de Valldotsella, llavors existent al barri barceloní del carrer de Ponent, abans ocupat pel priorat pobletà de Nazareth. (Núm. V).

En 1904 una benefactora de Valldotsella pagà una urna de cristall en forma de sepulcre, ahont fou depositada la reliquia, vestit lo bras de maneguí blanch de ras, descansant demunt d'un drap de vellut negre brodat d'or. També allí fou custodiada en un armari de la sagristia, sent fortament malmesa en la nit tràgica del 27 de juliol de 1909 per l'incendi del convent. Per fortuna no desaparegué del tot; se calcinà la carn apergamada que cubria els ossos, salvantse els de la ma, que Valldotsella segueix guardant.

Trobem que al segle XVII fou extreta a Poblet una altra reliquia del cos del Príncep de Viana. Seguía tan estesa la fama de ses virtuts curatives, que'l poble de Barcelona reclamà dels concellers la obtenció d'una part del cos de Carles, a qual efecte aquests en 5 setembre de 1629 dirigiren al sant convent una demanda en tota forma. La negociació en darrer ressort depengué del bisbe de Barcelona, oposat al principi a l'extracció de la reliquia, però acabà per a donar a Poblet l'oportú permís y al desembre d'aquell mateix any els monjos enviaren una canella del Príncep per conducte del abad Domènech Quiles, acompanyada de la carta següent:

«Molt Iltrs. y Magnífichs Senyors:

»En dies passats nos demanaren los predecessors de Vs. Mages. per a la consolació dels malalts d'eixa ciutat una part del cos de nostron princep Carles de gloriosa memoria lo trate del qual es cosa probada cura de moltas malalties com fa fe ya desde sa dichosa mort lo archiu de Vs. Mages. sense altres exemples de cada dia y si be trovaren les dificultats que de la resposta nostra a la carta de dits predecessors conste, pero allanada la principal que era de part del Sor. bisbe deixa ciutat que leberalment ha otorgada sa benedictio, havem determinat que nostron pare Abbad portàs una canella de la cama del dit Príncep per a que servint al gust deixa ciutat la entregàs al pare Prior de nostra casa de Nazareth. Vs. Mages. admetan

les suplicam aqueix desitj de servir las merces rebudes y les que de mans tan generosas esperàm, offerint tota esta casa y les persones d'ella com sempre, a tot ellò que conegàm esser del servei y voluntat de tan ilustres persones, a qui tot est principat es iust se reconega per subiccte: desta sa casa de Poblet y de cèmbre de .1629.

»Lo Prior y convent de Poblet.

»De manament de dit sant convent, Fr. Pedro Montilua, Secretari.»

Aquesta reliquia desaparegué de Nazareth en 1835 y no ha sigut més vista.

Ara parlem de mon descobriment dèl cadàver de don Carles.

No vaig trobar ni a Tarragona ni en lloch cap document aclaratori del compte presentat pel Hernández Sanahuja a la Comissió de Monuments, carregant quatre pessetes per la conducció de la caixa de dita momia desde Poblet a Tarragona en 1854. Aquell home que ho escrivía tot y anotava els detalls més insignificants de sos fets y gestes ab relació a les antiguetats tarragoninès, no donà enloch les rahons per a emportarsen al de Viana, que de res li servía en aquella empresa de trobar un sepulcre per al rey conquistador. Potser lo distraqué de fer una ressenya sa preocupació de portar a terme una obra difícil per moltes rahons; potser també la relació fou escrita y ara no's troba per perduda o amagada.

Al arribar lo cos del Príncep a la capital tarragonina, junt ab los alabastres d'un panteó dels Cardona, degué ser descarregada ab aquells materials al subterrani de Casa la Vila y d'allí transferida a la Catedral, ahont ja's guardaven les momies y esquelets dels panteons reials de Poblet, portats en 1841.

La relació de l'ocorregut desde llavors als cadàvers dels monarques aragonesos, es trista y suggestiva del abim sens fons a que pot arribar la incúria humana. Se portaren les sis caxes de fusta pagades per Pere Gil a les voltes de la Basílica metropolitana, y més tart s'hi juntà l'altra caixa del Príncep de Viana. Enterrat en 1855 el rey Jaume en el modest panteó del traschor que tots haveu visitat, los altres reys, reynes y prínceps, quedaren olvidats al recó que ocupaven vora l'arxiu del Capítol. Vingué la revolució de 1868 que en nom de la llibertat ordenà l'incautació dels béns religiosos, y un delegat gu-

bernatiu, enviat per a efectuar l'embarch dels llibres y papers del arxiu tarragoní, al veure les grolleres caxes blanques de nostres reys, y potser suposant que tancaven quelcom útil als interessos fiscals del tresor espanyol, les embargà també, precintantles dintre del arxiu, ahont foren aconduïdes.

Tal monstruositat oficial arribà a despertar la somnolenta calma dels arqueòlechs locals, fentlos protestar a Madrid del cas de tractarse nostres monarques com paquets de contrabàndol, y si bé allà vegeren l'error y volgueren desferlo confiant la custodia de les caxes al inevitable senyor Sanahuja, aquest declinà la honra de guardar aquells restes, per als que no tenia lloch a casa, dexantlos seguir en sa anterior situació, fins que fou axecat l'embarch de tots los efectes del arxiu capitular, y pogueren tornar les caxes al recó més polsós de les voltes catedralícies.

Allí seguiren fins al any 1883. El capítol tarragoní acordà llavors la ordenació de la part d'arxiu dexada pel Govern, y aprofità l'ocasió per a acomodar millor los cadàvers de nostres reys tancantlos en la urna de noguera del rey Jaume, feta engrandir, per a contindre tots els restes. Allí foren buydades les sis caxes primeres vingudes de l'Esplugu, venint axís a consumir la confusió dels cadàvers, que en bon número haurien pogut ser identificats. Allí anà també a parar lo Príncep de Viana, partit pel cos en dos trossos, que s'hauria perdut en la barreja, a no conservar les característiques de sa joventut y sa falta del bras dret que ha permès efectuar són reconexement. Mentres la part superior d'aquest bras, de l'espatlla al colse, queda unida al cos, lo bras esquerre, tot ell intacte, conserva la ma oberta y els dits separats en la postura natural donada als matexos quan s'entrecreuen los de les dues mans del cadàver, potser per a aguantar una creu sobre són pit.

Allí havem trobat al Príncep de Viana, farà escassament dos mesos, apretat ab sos ascendents, dintre la urna ficada a la sagristía d'una capella del claustre de Tarragona. Fa pena veure les despulles de nostres reys, convertits alguns en momies, en esquelets altres, cranis ab la pell pegada als òssos, restes de cossos, brassos y cames mig vestits de rics esquexos de robes; imatges de la desolació y testimonis de la miseria humana, tots confusos en la caxa que'ls guarda contra major violació, sempre esperant la hora santa en que'l sentiment de la

dignitat nacional catalana disposí la reintegració en nobles sepultures dels ilustres pròcers que foren l'ànima de nostra història.

Si fou tràgica la vida del Príncep de Viana, no ho fou menys sa mort y el fatal destí de són mutilat cadàver, robat de sa rica mortalla, arrancat dos cops de sa sepultura, olvidat de tot-hom, perdut entre les despulles reynals de sos avis, cremades ses reliquies que abans feyen tants miracles, tretes ses imatges dels altars ahont com a Sant se'l venerava. Que no endebades fou el símbol y espill reflector de nostra existencia passada, y ab sa mort també moriren la vida propia, la llibertat y'l dret de Catalunya. Deu vulga que ara al haver trobat de nou són cos, trobem també tot quant nostra avior del segle XV va esperar d'ell en los curts dies de són govern a Barcelona.

HE DIT

APENDIX NUM. I

(Arxiu de la Comissió de Monuments de Tarragona.)

Gobierno Político de la provincia de Tarragona, Sección 3.^a

Por el Ministerio de la Gobernación de la Península se ha comunicado la Real Orden siguiente:

—Habiéndose hecho presente a este Ministerio, al examinar un informe que se le pidió con motivo de la proyectada traslación a la Iglesia Catedral de Barcelona, de los restos mortales del Conde Berenguer III que, según noticias seguras, los sepulcros de los Reyes de Aragón que se hallaban en el Monasterio de Poblet, habían sido profanados en la época de 835, quebrantándose las urnas que contenían sus cenizas, se ha servido S. M. la Reina Gobernadora mandar, que no sólo se la informe circunstanciadamente acerca del estado en que se halle el panteón de Poblet, sino que todos los Jefes Políticos remitan a este Ministerio noticia de los templos de su respectiva provincia, en que existan sepulcros, que, por serlo de Reyes o personajes célebres, o por la belleza y mérito de su construcción, merezcan conservarse; entendiéndose lo mismo respecto de cualquier otro monumento no cinerario, que sea digno de mencionarse.

—De Real Orden lo digo a V. S. para su inteligencia y fines espresados, debiendo V. S. emplear el mayor celo en que las noticias relativas al referido Monasterio de Poblet sean tan exactas y circunstanciadas como merece la importancia de aquel santuario y el respeto debido a las cenizas que en él se guardaban.—

Careciendo yo de los datos necesarios para dar este informe, no puedo menos de apelar al buen celo y a los conocimientos de V., rogándole que me ilustre con las noticias que tenga o pueda adquirir a la materia.

Dios guarde a V. muchos años. Tarragona 24 de Mayo de 1840. José Betren de Guzman.—Sr. D. José Criviller, Ayudante del Detall de las obras del Puerto de esta Capital.

—Enterada S. M. la Reina Gobernadora de la comunicación de V. S. de fecha 24 de Mayo último, relativa a la necesidad de comisionar a una persona que pase a ecsaminar el Monasterio de Poblet, y dé cuenta del estado en que ha quedado el panteón de los Reyes de Aragón, se ha servido autorizar a V. S. para emplear en este objeto hasta la cantidad de mil reales vellon, cuidando de nombrar sujeto inteligente, y celoso, y uniendo al recibo de dicha cantidad la cuenta de su inversión.

—De Real Orden lo digo a V. S. para su inteligencia y efectos consiguientes.

En su consecuencia, y atendiendo a los conocimientos especiales de V. y a su celo por las ciencias, vengo en nombrarle para el desempeño de esta comisión; que espero verificará a la mayor brevedad posible en los términos que se previenen, a cuyo fin prevengo a los Ayuntamientos de la Espluga y de Vimbodí que presten a V. los auxilios que pueda necesitar y les reclame con el indicado fin.

Dios guarde a V. muchos años.—Tarragona 5 de Setiembre de 1840.—José Betren de Guzman.—Sr. D. José Criviller, Ayudante del detall de las obras del puerto de esta ciudad.

APENDIX NUM. II

(Arxiu de la Comissió de Monuments de Tarragona.)

Cuenta presentada por don Buenaventura Hernández Sanahuja de los gastos ocurridos en la traslación de los panteones reales de Poblet a Tarragona, en 12 de Diciembre de 1854.

	Rs. v.
Por el viaje de ida, cuatro asientos	68
Por los de vuelta	68
Comida de ida y vuelta en Montblanch	68
Portes de los cofres desde la carretera a la Espluga y viceversa	12
Manutención y hospedaje en la Espluga	362
Retribución al mesón de Poblet por el servicio de mesa, fuego y demás, durante 12 días	24
Retribución a la muchacha que subía los víveres de la Espluga a Poblet	20
Once jornales de albañil a 12 reales	132
Diez jornales al peón Guiu a 6 reales	60
Ocho jornales a Antonio Senén, id.	48
Seis a Juan Terés y Seis a Andrés Sibit, a 6 rs.	72
Dos a N. Farnés y dos a Juan Pla para hacer yerba	24
Conducción de los útiles y herramientas en un carro de la Espluga a Poblet y viceversa	20
Una caballería para conducir las garruchas y cuerdas para bajar la urna de don Jaime	6
Faginas para el asiento de las urnas y tapas en los carros	8
Alquiler de las garruchas y cuerdas.	8
Alquiler de las antenas en Poblet	4
Yeso y material para componer la puerta de Poblet	10
<u>Dos carros, uno con dos mulas y otro con tres, a 80 reales uno y a 100 rs. el otro, de ida y vuelta . . . . .</u>	<u>180</u>
Cinco id. de dos mulas a 80 rs. y dos de tres mulas a 100 de ida y vuelta, viaje del 19 y 20	600
Un id. de tres mulas con carga y una urna y el alquiler de dos mulas en el Coll de Lilla	120
Cuatro id. de dos mulas y uno con tres en el viaje del 21 y 22	420
Uno de grande para la tapa de un sarcófago	100
Cuatro id. de dos mulas y uno de tres, viaje del 23 y 24.	420

	Rs. v.
Un id. grande con la tapa de la urna de D. Jaime	100
Un carromato con 4 mulas para la urna de D. Jaime, in- clusos tres días de alquiler	160
Un cajón para los restos del Príncipe de Viana	16
Portes de la diligencia del plano a la Espluga	4
Propio para recogerlo	2
Colá, color, etc.	4
Portes de la diligencia del plano a Barcelona	4
Entregado a cuenta a José Ximenes	38
Suman reales vellón	3,182
Falta satisfacer :	
A D. Bernardo Verderol, 7 días a 32 rs.	224
A D. Ramón Solé, cantero, 12 días a 20 rs.	240
A D. José Ximenes, id. a 12 rs. 7 días, des- contados 38 reales	46
Suma total.	510
Recibí de la Comisión	3,000
Falta para cubrir	692

APENDIX NUM. III

(Arquebisopologi de Tarragona, del canonge Joseph Blanch Ms. del segle XVII existent a la Catedral de Tarragona.)

Capítol XXXIX

Succehi a D. Domingo Ram, D. Pedro de Urrea, cavaller aragonés de la noble y antiga familia dels Urreas, Señors de Epila...

Quan lo Sr. Rey D. Joan lo segon maná pendrer a son fill lo Princep Carles y lo posá prés en Morella, los catalans ho sentiren molt y en forma de Cort, enviaren nou principals personas a sa Magestat a suplicarli donés llibertat a son fill, y hu de aquestos nou, per part de la provincia, fonc aquest Archebisbe...

Dit Sr. Rey ventse apretat de las peticions dels catalans perquè las cosas anavan a tota rotura, doná llibertat al Princep y feu que la Reyna lo acompañás a Barcelona: isqué lo Princep de Morella y sen vingué a Cambrils, y diumenge a 8 de Mars del any 1461, al vespre, arribá a esta ciutat (Tarragona) en

companyia de la Reyna sa madrastra: açi ja lo aguardavan tres embaxadors de la Diputació de Catalunya y altres tants de la ciutat de Barcelona ab molts ciutadans y cavallers, los mes princippals dels quals eren D. Joan de Ixar, D. Guerau de Cervelló: la ciutat lo isqué a rebre ab los jochs acostumats, y lo Capítol y clero isqué en professó fins al cap de las escalas de la Seu, ahont en vers casa del Ardiaca mayor hi havia parat un altar, y devant de ell dós coxins; en los quals al arribar se agenollaren Reyna y Princep, y lo Camarer de la Seu que feya de President, los doná a adorar la Vera Creu, y sobre qual la adoraria primer, ferén algunas cortesias y cerimonias la Reyna y lo Princep, y al ultim la Reyna fonch la primera: després sen entraren en la Seu y al altar mayor adoraren altra volta la Vera Creu, y perquè era tart, ab atxés previngudas sen anaren a sas posadas; la Reyna a casa de la Ciutat y lo Princep a casa de Mr. Monpalau, que vuy es de D. Ambrosio Grosno. Lo endemá demati lo Princep tot sol sen aná a la Seu, y mentres lo Prior se preparava pera dirli missa resada en lo altar, se agenollá en un estrado que se li avia parat envers la sacristía, y allí en companyia a un religiós que era son confessor resá lo ofici; acabada la missa demaná al Capítol li enseñás lo bras de Sta. Tecla y axis se feu, y lo adorá moltas vegadas y se feu señar ab ell y totas las estampas que portava per registres de las horas las feu tocar en lo Sant Bras: després volgué veure lo peu del altar mayor, gustant que li declarassen los martyris de Santa Tecla, que de relleu están esculpts en ell: volgué veure lo refetor y lo claustro, y vist aixó sen aná, y a la porta de la Seu feu cavallers de sas mans a D. Joan de Ixar y a don Jordi Joan de Vilademuny. Després de haver dinat lo Capítol, en forma aná a bésar las mans a la Senyora Reyna y feu la arenga lo Camarer; oida la resposta anaren a besarlas al Princep y posats a la Sala isqué un usser dient que no podian parlarli, perquè estava ocupat ab los embaxadors de Barcelona, y així aguardaren mes de dos horas, isqué y arrimat a una finestra de las que donan envers mar los oí, fent també la arenga lo Camarer.

Lo Princep los despedí y luego lo endemá se partí pera Vilafranca ab companyia de la Reyna, però lo Princep se anticipá mitja-hora-antes-que-ja-devia-aver-fet-sos-concerts-y-traçtes ab los de Barcelona, com se veu després, que la Reyna casi fugint sen agué d'eixir de Vilafranca. Acompanyarenlo lo Camarer, lo Sagristá, lo Hospitaler, lo Canonge Piles, y lo Vicari General del Archebisbe, fins a la pedrera de Olmedo que la vulgué veure y de allí los despedí.

Lo Archebisbe nos trová en ciutat, que degué fugir lo encontre ab lo Princep, per no haverlo de seguir.

Al cap de poch temps que lo Princep fonch a Barcelona morí y los catalans se alçaren contra lo Rey.

APENDIX NUM. IV

(Finestres, Historia de Poblet, vol. I, Lib. I, Disser. XXII.)

En el mismo Panteón (*dels Cardona*) de la parte de el Evangelio yace en una Arca, cubierta de terciopelo negro, el famoso Don Carlos, Principe de Viana, hijo Primogenito de el Rey Don Juan Segundo, y de su primera Muger Doña Blanca, Reyna de Navarra, el qual, después de haberlo jurado por Primogenito, y Sucessor en el Reyno de Navarra, y en la Corona de Aragon, murió sin casar año 1461. Estuvo su Cuerpo en el Presbyterio de la Cathedral de Barcelona hasta el año 1472, que de orden de el Rey su Padre, lo trajo a Poblet el Abad Don Miguel Delgado, y conserva hoy día una admirable integridad: y viendo un Legado Apostolico el dón de curacion, que Dios le está continuando, dió licencia año 1542, para separar de el Cuerpo un Brazo, que se guarda con veneracion en la Sacristia de el Monasterio, y un Dedo, que se guarda en la Iglesia de el Priorato de San Vicente, de Valencia; y al contacto de estas Reliquias, experimentan frecuentemente los Enfermos, que devotos lo invocan, maravillosas curaciones.

APENDIX NUM. V

(Dieteri del Monastir de Valldonsella, 11 Febrer 1904.)

En el día de hoy se ha concluido de adornar una Urna en forma de sepulcro, trabajada con mucho esmero en madera de cedro, cuyo adorno interior consiste en un lambrequin de terciopelo negro y fleco de oro, y un tapete también de terciopelo negro bordado en oro y fleco que cubre una madera simulando un féretro real, sobre el cual se ha colocado, con unos crespones negros y cordón de oro, el brazo y mano derecha del Príncipe de Viana. Reunidas ex profeso en la sala Abacial, después del Rosario, la M.ltre. Sra. Abadesa D.ª María de la Esperanza Roca, la Sra. Priora, D.ª Carmen Montorsí, Sra. Subpriora D.ª Lutgarda Segarra, Consiliarias, D.ª Eulalia Jor-

dá y D.ª Roberta Ribatallada, Archivera, D.ª Josefina Roca y la infrascrita Secretaria, han firmado un pequeño pergamino, que copiado a la letra dice así:

«Les sots firmades, reunides a la Sala Abacial del present Monestir de Valldoncella de la ciutat de Barcelona, avuy día once de Febrer del any mil noucents quatre, colocaren lo bras y má drecha del Príncep de Viana, En Carles, á una Urna sepulcral, de fusta de cedro adornada ab crestall, sobre d'un túmul cobert ab un drap de vellut negre brodat d'or. Dits bras y má pertanyé al Monestir de Poblet, ans de la exclaustació esdevinguda en 1835, Salvada per Fr. Anton Cirera, convers profés d'aquella Abadía, del saqueix que sufrí dit Monestir, ho entregá á un nebot seu, també profés, y eix lo doná al R. P. Joseph Ribá y Amorós, monjo de Poblet, qui en l'any 1860 la depositá en á n'aquest Monastir de Valldoncella, 'ab avinensa dels R.R.P.P. Joseph Bassa y Pere Ferré, també monjos de Poblet, qual memoria auténtica firmada per los tres monjos 's guarda al Arxiu del present Monastir de Valldoncella.—Y per que consti, firman aquest document en lo susdit dia 11 de Febrer del any de N. S. 1904.»

Después de firmar, se ha colocado el expresado pergamino debajo del simulado féretro que es hueco y se fija en la Urna por medio de cuatro tornillos. El bordado ha sido ejecutado por una religiosa de esta Comunidad, y los gastos todos han sido costeados por la Sra. D.ª Antonia Monteys, Vda. de Guix. Doy fe.—María Gabriela Rogers, Secretaria.

CONTESTACIÓ

DE

D. JAUME BARRERA, PBRE.

SENYORS ACADÈMICHS:

La vida del home podria representarse per una doble gràfica, que prenent partida del doble punt de lloch y any de naixensa, s'anés extenent, a través del temps y del espay, en descripció parabòlica, y si aquella gràfica vingués a cloure, en doble closió, sobre'ls mateixos punts d'arrencament, després de deixar imaginàriament traçada una gran circumferencia—la figura perfecta en geometria—diríem que la vida, per aquella gràfica representada, ha sigut perfecta y acomplida. Ja sé que les coses d'ordre moral no's poden expressar ni valorisar ab el llenguatge de les ciències dites exactes, emperò—jatsia per pura analogia—la no curta vida del nou acadèmic a través del temps y del espay, més segura del retorn al punt de partida, quan més lluny se'n trobava; tant més confiada de cloure la línea sobre'l punt d'exida, quant més s'en podia desesperançar, porque'l vol parabòlich, en forta empesa dinàmica, no prenía la deriva curvilínea; la vida llarga y feconda de nostre nou company en bonés lletres, m'ha sugerit aquella representació gràfica, may falsa, perquè may els símls y alegories són falsos, sinó fortament congruents ab la veritat.

La tasca difícil per a mi—dintre de les limitacions en que se'm permet moure—fóra la de fervos seguir, en tota la seva extensió, aquella línea de feconditats y registes diverses y fins heteròclites que, al cap y a la fi, dintre del temps y del espay prentien convergència sobre'l punt inicial de la vida, sobre'l mateix ideal qu'havia impulsat la volada. De pochs homes podria

dirse, com de don Eduart Toda, qu'ha viscut y viu la seva vida ab ple conexement, ab dreturera seguretat de còm y per a quina finalitat havia d'esmersar les seves energies.

Si la grandesa de les ooses y de les persones no ha d'ésser obstacle per a que puguen ésser dites y recontades breument, atemptaré, fins ahont me sia permès y sàpiga, estructurar una miniatura biogràfica, un reconté mínim dels fets y obres de les registes y empreses que, dintre del temps y del espay, marquen el pas del nou acadèmic pels camins de la vida, de l'acció y de l'intel·ligència.

*

El dia 23 de juny de 1869, tres jovencells inquietos y actius, acabaven d'obtenir, a Reus, el títol de Batxellers. Eren N'Antoni Gaudí, En Joseph Ribera y N'Eduart Toda, qu'en la fraternal convivència dels estudis havien intimat, fins al punt de lligar llurs vides a un ideal: restaurar el Monastir de Santa Maria de Poblet. Una minuciosa *Memoria* d'aquella triple col·laboració ens arriba manuscrita de lletra y puny d'En Toda dels quinze anys; es una utopia nimbada d'infantils, emperò assenyades idealitats. Poblet restaurat devindria museu y academia, cenobi y colonia, universitat y escola, montparnàs y biblioteca, laboratori y seminari «de omni re scibili». La obtenció de medis pecuniaris hi es senyalada ab una magnanimitat heroyca, emperò ab la particularitat de que, com en les *novetes de cavalleries* catalanes, els autors de dita *Memoria*, tocaren sempre terra ab llurs peus inquietos.

L'any següent, 1870, publicava el séu *Poblet, descripció històrica*; En Toda l'havia escrit, y compost tipogràficament, ab el propòsit de que la venda del llibret procurés els primers medis per a la restauració. L'ideal era ben arrelat; el vent que dispersa'ls homes portà En Gaudí a la Escola d'Arquitectura de Barcelona; En Ribera era dut a la Facultat de Medicina de Granada, y En Toda passava a Madrit per iniciar l'estudi del Dret. L'ideal persistia vivent y abrandat com somni de juventut, com un primer amor; el carteig dels tres amichs versa sobre'l noble propòsit de restaurar Poblet, el mateix Toda hi pensa sempre en prosa y en vers.

Desde Madrit, l'any 1871, En Toda recordava les ruines de Poblet en llarch poema elegíach:

Ruinas venerables que en mi patria
os alzáis rodeadas de silencio;
oh sombras de un poder sagrado y noble
que puso el mismo Dios en nuestro suelo;
consentid que un saludo cariñoso
mi corazón os mande desde lejos,
y que mi pluma, mal cortada y tosca,
evoque vuestro lúgubre recuerdo,
más triste que la flor de la mañana
que, de raíz, cortó el silbante cierzo.

May s'extingí, may fou desarrelat del cor dels tres joves-cells companys l'ideal de restaurar Poblet; si visquessin encara'l genial arquitecte y'l metge catedràtic, vull dir En Gaudí y En Ribera, ressentiríen ab la mateixa forsa y frescor de la juventut el somni de veure refet el gran cenobi pobletà, ab la mateixa intensitat y entusiasme ab que'l sent avuy Eduart Toda, tot anyorant els seus companys.

Dissociats els tres amichs, semblen estimar y professar altres coses e idees que no són Poblet ni la seva utòpica restauració; nous afans y llarchs viatges, series preocupacions d'ordre professional y'l pas d'algunes dècades de vida, colguen l'ideal sota la fredor d'unes neus que'l faran rebrotar, en germinació de realitat; l'últim amor dels tres serà'l mateix primer amor de la joventesa, gayrebé de la minyonía.

Durant els anys de dissociació, ja advocat y diplomàtic, conreua assíduament la historia y la bibliografía; cònsol en diverses nacions d'Orient, l'ànima sempre jove d'En Toda rep impressions de continuada y sempre canviant varietat. A Macao y a Hong-Kong, 1876; a Kanton, 1878; a Shanghai, 1880; al Caïre, 1884; a Glasgow, 1888; a Helsingfors, 1890; a Càller y a Kingston, 1891-92; a Guayaquil, 1894; a l'Havre, a París, a Algeciras y a Gibraltar fins al 1895; a Brusselles, 1897; a Argel, 1898; als Estats Units, y segona vegada a París, 1899; a Hamburg, 1900, y a Londres fins al dia 22 de juliol de 1901, en el qual pren jubilació voluntaria en la carrera diplomàtica, En Toda, en les seves agregacions diplomàtiques, en les freqüents comissions de ministeri, en els seus consolats, en els convenis comercials, en les conferències internacionals y en les missions d'estudi, fa lo qu'ha de fer, cons-

cient dels seus càrrechs, pensa emperò en el seu ideal, en el qual continuà somniant, al peu de les Piràmides d'Egipte, jugant a sorpreses egipcies ab En Maspero, y a l'ombra de les pagodes simètricament retallades, sota'l cel que dóna nom a un imperi.

Durant aquestes absències, may va perdre'l contacte ab Catalunya, allà ahont fós, En Toda està en comunió d'esperit ab els amichs seus qu'a Catalunya treballen y malden per l'èxit y crexensa del renaxement literari. No podent ésser freqüents les escapades a la patria, confía a la ploma la corrent de contacte y unió, y les publicacions *La Renaixensa*, revista y diari, y *La Ilustració Catalana*, dónen fe de vida del seu col·laborador, en series d'articles del més gran y variat interès històrich y etnogràfich.

Paralelament ab la vida diplomàtica y viatgera, alterna l'activitat bibliogràfica. En Toda ha escrit molts llibres y ha plantat molts arbres. D'ell són les ubagues frondoses, dels camins de Sant Miquel d'Escornalbou, y porten el seu nom els frontispicis de llibres que, produhits obehint a necessitats del moment, ara's poden classificar en sengles bibliografies: la jurídica ò professional, la històrica, la literaria, la egiptològica, la bibliografia pura y la bibliografia de Poblet, sobre la qual han vingut a coincidir les activitats de la joventut primera y de la daurada senectut.

Es a vol de memoria que tots podeu recordar, per exemple, dins aquella esponerosa producció: el *Derecho Consular de España*, Madrid, 1889; *Aranceles Consulares de España*, Madrid, 1890; *Acuerdo adoptado entre España y Francia para la represión del contrabando en ambos países*, Madrid, 1895, etcètera, entre'ls escrits de dret consular.

De la producció històrica: *Annan*, Shanghai, 1882, ab la nomenclatura numismàtica en llengua xinesa; *La vida en el Celeste Imperio*, Madrid, 1887; *El Asia Oriental: el Imperio Chino, La Corea, el Japón*, Madrid, 1890; *Historia de la China*, Madrid, 1893; *Historia de los Judíos en las edades antigua, media y moderna*, versió de la obra de James K. Hosmer, ab apèndix original sobre'ls jueus a Espanya, Madrid, 1893. El primer llibre d'En Toda sobre Xina es de l'any 1884, ab el títol *La agricultura a Xina*, imprès a Barcelona.

De la seva personal residencia y de freqüents excursions a

Egipte, brollen els llibres: *La muerte en el antiguo Egipto*, Madrid, 1886; *Sesostris*, Madrid, 1886; *Son notem en Tebas, inventario y texto de un sepulcro egipcio de la XX dinastia*, Madrid, 1887; *Catálogo de la colección egipcia*, d'adquisicions fetes per En Toda y donades a la Biblioteca-Museo Balaguer, de Vilanova y Geltrú, Madrid, 1887; *Historia del antiguo Egipto*, de J. Rawlinson, Madrid, 1889, versió, notes y apèndix original del traductor; en 1916, al refer y ampliar la colecció egipcia de Vilanova, va reeditarse'l *Catálogo* abans citat.

Espanya deu a N'Eduart Toda un fort impuls, gayrebé una iniciació, en els estudis egiptològichs, cuydant portar als museus de Madrid y de Vilanova materials autèntichs, per ell adquirits y generosament donats; les primeres momies egipcies entrades a Espanya les portà En Toda, docte y eminent membre de la legió consular.

Dues obres de bibliografia ha publicat el nostre nou company, la *Bibliografía española de Cerdeña*, Madrid, 1890, obra premiada en els concursos de la Biblioteca Nacional, y la *Bibliografía española d'Italia, dels orogens de la impremta fins a l'any 1900*, cinch volums, Barcelona, 1927-1930.

La bibliografia pura, senyors acadèmichs, es un dels estudis més delectables a que pot dedicar l'home les seves activitats, el séu temps, els séus interessos, els séus viatges. La bibliografia dexa gaudir al séu conreuador un aspecte especial y únich del panorama de la cultura humana; el lector bibliògraf, quan descriu el contingut d'un llibre, frueix la doctrina, evoca la persona del autor y penetra en la gestió mental de la obra, sovint per circumstancies externes del llibre, que són celades als no iniciats.

Benedetto Croce en el séu llibre *Espanya en la vida italiana, durant el renaxement*, concreta en aquestes belles paraules el fet de la influencia espanyola sobre Italia, que té'ls séus gloriosos inicis en la política exterior dels reys d'Aragó:

«El centre ideal dels italians, ò com se deya en aquell temps, la corte, era Madrid; nombrosíssimes families espanyoles s'havien establert definitivament a Italia, nobles y plebeus d'Italia s'allistaven sots les banderes del exèrcit dels Reys catòlics; polítics y magistrats d'Italia formaven part dels Consells de la Corona; l'idioma y les costums d'Espanya y fins alguns dels séus monuments literaris passaven allà com monuments li-

teraris; la vella burgesia italiana de les repúbliques y dels dominis senyorials cuydava mostrarse aristocràtica al estil espanyol, dintre dels virreynats y governacions que s'havien creat; en una paraula, fins els Estats que s'havien mantingut més nacionalment purs mostraven el segell característich del poble qu'havia conseguit la preponderancia política.»

L'opus bibliogràfich d'En Toda, principalment la seva *Bibliografia espanyola d'Italia*, es com una credencial de cultura dels dominis espanyols a Italia; además de la possessió territorial, hi hagué un ample y extens senyoriu de la inteligencia. Aquesta darrera obra, somni acaronat de quaranta anys de vida y d'extremades diligencies y sotjaments, la coneixèu tots vosaltres y'n sabèu el valor literari y documental, per l'abundosa ilustració gràfica que la fa de més útil y delectable consulta.

Passats quaranta anys damunt l'aridesa d'aquella fexuga tasca, l'any passat escrivia En Toda la darrera quartella del últim volum. Els seus amichs volgueren commemorar la efemèride del *explicít*, y en íntima conversa se llegia aquest *Colofó rimat*: «El día sis de setembre de mil noucents vintinou, passats quaranta anys de sembrar el camp vell feya fruyt nou, madurat de nit y dia per l'òscul dels ventijols. Fruytà la *Bibliografia* de tots aquells espanyols que, com a Font de Castalia, anaren envers l'Italia per imprimir un llibre séu. Alabat sia'l bon Déu y la Verge, dolça Mare, y Sant Francesch nostre Parc, y l'Arcàngel Sant Miquel qu'han fet lluminós el cel de la tarda setembrina, en que l'obra acaba y fina tranquila y solemnement, axí com el sol morent entre porpres y escarlata y nimbes d'or y de plata, monts enllà d'aquest Castell, que don Eduart Toda y Güell, per la Patria restaurava, y dintre del qual acaba el séu llibre benjamí, l'obra llarga acaronada, com l'idili d'un matí y una amor de capvesprada.»

La puntual descripció de les obres y escrits d'En Toda vol un espay de major extensió que la d'un discurs de resposta, ab tot y axò, per no caure en notables omissions, cal recordar que la seva colaboració a *La Ilustració Catalana* arrenca del any 1883, colaboració tan perseverant y metòdica, que d'aquelles columnes literaries y miliaries del renaxement català exiren totseguit llibres de tant interès històrich y literari com *La poesia catalana en Sardenya*, y els *Recorts catalans de Sardenya*. En

1888 publicava els seus estudis sobre *Un poble català d'Itàlia: L'Alguer*.

Treballs literaris y publicacions a manera de docte esbarjo, durant la impressió de llibres més extensos, són el seu *Discurs Presidencial* dels Jochs Florals de 1927; *La crema dels convents a Reus*, 1930; y la biografia *El Doctor Joseph Ribera y Sans*, 1930, en la qual dóna algunes referències autobiogràfiques de joventut.

Aquesta abundant producció, verdaderament admirable en persona que, durant la major part dels anys de la seva viatgera vida, no tingué *monentem civitatem*, no constitueix encara la totalitat d'escriptors publicats. Al parlar d'En Toda y dels seus llibres, cal desglossar de la línia cronològica els seus escrits sobre Poblet.

Ja hem consignat que'l primer llibre per ell publicat, petit llibre madur d'infançonia, fou el seu *Poblet, descripció històrica, 1870*, y li han anat formant seguici de bibliografia popular: *Poblet, recorts de la Conca de Barberà*, 1883; *Curiositats de Poblet*, 1922, y *Estudis pobletans*, 1925. Y són d'aquests darrers anys articles d'estudi sobre Poblet, alguns dels quals han de passar a major ampliació fins a devenir fascicles ò llibres, tals els interessants articles: *Noves activitats a Poblet*, *L'abat Pere Serarols*, *Les granges y deveses de Poblet*, *Los mals comptes de Poblet*, *Lo Pare Borràs, monjo de Poblet*, *Els tresors de Poblet*, etc., etc.

De cada amor d'En Toda a coses de Catalunya, n'ha brollat un llibre. Dexada la carrera diplomàtica, relinquent l'agitació y els èxits dels afers de finances. En Toda retorna a Catalunya y deturava el seu vol circular pel món, a les altures abruptes de Sant Miquel d'Escornalbou, qu'es miranda del Camp de Tàrragona y bellesguart del mar. Al cim d'aquella muntanya eren en ruina les parets del cenobi agustinia del rey-comte Anfós I, 1162, més tart niu de missioners francescans, 1580. Desde l'any 1912, Escornalbou té replantats els seus delitosos boscatges; els xiprés remunten, en llargues fileres monacals, els camins, y's deturen als rèplans, en silenciosa conversa; la iglesia romànica es restaurada y l'ara màxima hi para taula eucarística; la vella Aula Capitular refà els seus sostres arcuats; redreçades són les columnes retrobades del claustre romànic; celdes senyoriales y ben hòspites s'obren als

amichs; nova biblioteca ultrapassa en nombre la dels llibres dispersos l'any 1835. Escornalbou es restaurat, hi canta l'aigua, hi germinen les flors, el sol de primavera amara de llum aquella delectable muntanya, immensa esmaragda, en l'anella de muntanyes que circumvalen el Camp de Tarragona. En Toda reconta'l passat agustiní i francescà d'aquella muntanya en la *Historia de Escornalbou*, 1926, y dedica un fervorós recort filial a la seva mare, per a la qual vol les honors de la restauració d'aquell temple, d'aquell casal, d'aquelles ermites. En Toda, en aquella gran mansió monàstica, com un dels antics abats comandataris, hi ha exercit una especial prelacía, ben d'acort ab els temps moderns; tenint a la seva obediencia milers de milers de missionaris, que són estats els llibres de la seva immensa biblioteca cornabovina, els anà destinant, en nombrosos estols, a predicar cultura a centres diversos de poble y de ciutat.

Un dia, acabada la darrera etapa de la restauració d'Escornalbou, la del seu gran temple romànic, les altes bastides de fusta eren desarticulades y trameses al Monastir de Poblet. Per Reials Decrets del 15 y 17 de juny de 1930, era constituït President del *Patronato de Poblet* don Èduard Toda, y ab la presencia seva personal, s'iniciaren al Cenobi de Santa Maria de Poblet, les obres de restauració y consolidació. Mig any tot just passat, ab vuytanta obrers de diversos oficis al recinte monàstic, Poblet va despullantse del vel de basardosa ruina abandonada. L'abat comandatari del monestir d'Escornalbou, ha passat al de Poblet. Y aquí espontàniament vull deturar-me. La tasca començada, les *Memories del Patronat de Poblet*, les belles iniciatives tantost devingudes realitat, tot serà de públich domini y l'elogi de lo fet florirà als llavis dels catalans, ab un nom sempre pronunciat ab afecte.

Desde l'any 1909, En Toda es membre corresponent d'aquesta Reyal Academia de Bones Lletres; desde la seva fundació cap corresponent l'havia representada en major diversitat de terres. El nou acadèmic revé al seu casal corporatiu, com a casa pròpia. A la llinda d'aquest casal, al nou company li ha estat concedida la especial condecoració que l'Estat dona als mèrits personals en pro de la cultura patria. Sobre'l mateix pit posarà ara l'Academia una de les seves medalles.

La Gran Creu d'Alfons XII, la del Cavaller de l'Orde Reyal

de Cambodge, 1878; la del Comanador de l'Orde del Orifany Blanch, de Siam, 1878; la del Mèrit Naval, 1879; la de l'Orde d'Isabel la Catòlica, 1883; la de l'Orde de Carles III, 1886; l'altra del Mèrit Naval, 1893; de la Legió d'Honor, 1895 y la del Comanador del Dannebrogordenen, de Dinamarca, 1894, ja fan ex vot filial de bon reussench, als mantells de la Mare de Déu de la Misericordia, ab altres estemes, penyores y joyes imperials y reyls, en florida multicolor d'esmalts y pedreria.

La producció bibliogràfica d'En Toda pren eclosió y ve a fer closió sobre un mateix tema: Poblet. De manera igual les activitats de la seva vida, multiformes y diverses, venen a raure sobre un mateix objecte de pregona y cordial estimació: restaurar Poblet. Axí l'amor primera de la florida juventut, per via de perseverancia en l'ideal, ha vingut a ésser l'amor de la secció daurada. El mateix tema sobre'l qual acaba de dissertar heu vist com es al ensemps un tema pobletà, perque les despulles mortals del Príncep de Viana recorden sempre el lloch ahont foren tumulades y d'ahont foren banides, en circumstancies que'l nou acadèmich ens ha fet reviuere. Sobre la docta acumulació de dades y noticies disperses, sobre la troccjada momia del Príncep més amat dels catalans, com absoluta funerària, jo hi sentia ressonar—mentres parlava'l nostre nou company—la complanta elegiaca que fôu dictada el dia de la seva mort, a Barcelona, pel poeta Guillem Gibert:

Cadescú pens en lo dol e torment
ques comença en aquell punt e ora;
cadescú pens un tal departiment,
si fletxa es qui'ls benivolents acora.
Cadescú pens los plors, jamechs e crits
que los servidors fan d'amargura;
cadescú pens si son romasos trists,
que tots llurs plers s'han mudat en tristura.

Senyors acadèmichs, accepteu, benevolents com sempre, aquesta borrosa silueta de la personalitat preclara del qui ve a juntar les coruscancies del seu nom ab les del vostre.
M'esdevé ara ço qu'al poeta qui ve de casa de l'aymada:

! Què coses li vaig dir que no volta!
! Què coses vaig callar, volentes dir!

Y les coses qu'he callades ha estat per la fortuna de poder parlar en presencia de qui ja seran dites per un ò altre, quan la cogulla blanca dels Monjos del Císter—per Carta de Germandat a ell suara concedida per l'Abat General del cistercienses—vingui a ocultar la medalla qu'avuy li imposa l'Academia, per mans de nostre benvolgut president, mentres Poblet reneix a nova vida, mentres En Toda recull els òssos escampats dels reys y prínceps d'Aragó, mentres veu y cuyda la crexensa dels xiprers, ab l'aygua que canta, a la claustra, el psalm de les hores santes y fecondes.

HE DIT